

Péntek Imre

A teljesség megkísértése – „tízlépésnyi” végtelenből

(Markó Béla *Tulajdonképpen minden* című kötetéről)

Vannak költők, akik – különböző okokból – megnehezítik a saját dolgukat, és a legszigorúbb kötöttségeket vállalják műveik írásakor. Szerepet játszhat ebben a hajlam, a bizonyítás vágya, vonzódás a poézis formakincse iránt. Mai költészetünk két véglet pólusai közt mozog: az oldott, szabad - és prózaversek mellett reneszánszukat élék a rendkívül zárt, feszes szerkezetek, elfeledett versformák felfedezésének vagyunk tanúi. S akkor még nem beszéltünk a japán költészetből átvett haiku népszerűségéről, sőt kultuszáról.

Nos, ilyen mesterségpróbáló strófaszerkezet a szonett. A nyugatos formaeszmény immár klasszikus alkotói, mint Tóth Árpád, Babits Mihály, Szabó Lőrinc, József Attila vagy Faludy György – után számos nemzedék jeles képviselője használta, alkalmazta a különböző szonett-változatokat. A közelmúltból

Weöres Sándor, Rónay György, Somlyó György, Lator László nevét említhetjük. (Az utóbbi ma is nagy hatással van a fiatalokra.) Az erdélyi irodalomban Jánosházy György és Székely János példáját lehet kiemelni. A fiatalabbak közül pedig érdemes Markó Béla költészetére hivatkozni, nem véletlen, hogy a nyolcvanas években kibontakozó költő szonettjeire, sőt, szonettkoszorúira már Szerdahelyi István is felfigyelt, az 1995-ös kiadású *Verstan mindenkinek* c. tanulmánykötetben hivatkozva rá.

Mindezt talán azért érdemes felidézni, mert a marosvásárhelyi költő – ismert politikus – tíz év után újabb kötettel jelentkezett az ideai könyvhétre, mégpedig egy szonett-gyűjteménnyel, lírai naplóval. A *Tulajdonképpen minden* címet viselő kötet más szempontból is érdekes. Fő motívuma a Kert – így, nagybetűvel, a szó hihetetlen gazdag jelentésárnyalataival –, s a dátumozott szonettek lényegében három évszakot fognak át (mindegy is, melyik évről van szó), a nyártól, az ősztől, a télig jutva el. Felfogható ez valamiféle „szonett-folyamnak” is, hasonlóan Csontos János Szonettregényéhez. Persze, ez csak a külső forma megközelítése, hiszen a versfüzérben megjelenő gondolati-érzelmi tartalmak ennél meghatározóbbak. Az a lelkiállapot, amit az egyes versek rögzítenek. Alföldi Jenő írta Csontos János Szonettregényével kapcsolatban (Tiszatáj, 2001/6): „Nem

epika ez, nem is versnek álcázott esszé... szigorú formai keretek közé szorított tudatfolyam, kép-asszociációs láncolat...”. Nos, valami ilyesmit mi is elmondhatunk: annak ellenére, hogy e költeményeknek van három szereplője: Anna, a hitves, Balázs, a gyermek és maga a költő. Ám megjelenésük (megjelenítésük) betagozódik abba a motívumrendszerbe, amelynek centrumában a Kert áll.

S hogy a szerzőnek is milyen fontos az általa „művelt” technika, arról némi képet kaphatunk A *szonett meghódítása* című versből. (Némileg igazolva a kötöttségről szóló, fentebbi okfejtésünket.)

„Megnyugtató, hogy annyi csak a tét,
hány másodperc alatt tudod a százat,
s amikor minden centiméterét
legyúrtd már a változatlan távnak...”

Valóban, aligha kétséges: a költő legyúrta a távot, a végeredmény (a teljesítmény) őt igazolja. De nem éri be ennyivel, külön *Kerti ars poeticát* fogalmaz.

„Én is hozott anyagból dolgozom,
mint régebben nálunk a legtöbb szabó,
a kertet reggel végigkutatom,
hogy összegyűlne egy versre való...”

Jellegzetes attitűd: találunk rá hivatkozást több interjúban is. „realista szonettek ezek” – mondja a szerző. Legalábbis – kiindulópontjukat tekintve. Ám az asszociációs körök, a jelentésség tartományai, amelyeket bekalandoznak, rendkívül tágasak. A fönt és lent, a kint és bent, a felszín és a mély dimenzióváltásai a nézőpontok folytonos változásait hozzák létre. Egymásba úszik itt álom és realitás, múlt és jelen, pszichikum és testiség. Kétségtelen, a korai művek technikája ez, gondoljunk csak a Mindenki autóbuzsa (Kriterion, 1989) vagy a Száz szonett (JAK füzetek, 1989) darabjaira, amelyekben már feltűnik ez a rendkívüli koncentrációt, komplexitást igénylő szemlélet. Markó Béla hihetetlen erudícióval és érzelmi telítettséggel alkotja meg a maga bensőséges mini-univerzumát (a szimbolikus és valóságos Kertet), amely nem más, mint a Nagy Univerzum „leképezése”. (A Kert ugyanolyan koncentrátum – tartalmilag, mint a szonett – formailag.) Lehet beszélni visszatérésről az ifjúkori szenvedélyhez – ám ezek versek egy letisztult, érett poézis eredményei. Kristályos szerkezetűek és mégis élő organizmusok. Az állandó és változó díszletek között,

az évszakok alakváltozásait követve, szembeszélünk kell a vegetáció titokzatos folyamataival. A Kert hangjaival, a növekedés csodájával, a növények hajtásai „egy láthatatlan kézbe kapaszkodnak”. S „Titkolnak tőlünk valamit a fák” – érzékeli a költő. A benti mindenséget, amelynek ők öntudatlanul is részei. A Kertnek épp úgy hangulatai vannak, mint az embernek. Egyszer simogató, harmonikus, idillt sugalló („kívánatos a kert a fényben”), máskor a körtefa „ha hozzányúlunk, végigkarmolminket”. Ezt az intim környezetet át- meg átszövi egy ember-pár jelenléte, viszonya, egymáshoz tartozása. Nem Éden-kert ez, az itt élő férfi és nő már túl van a „bűnbeesésen”, szorosabb kapcsok kötik egymáshoz őket. A kötetnek ez a vonulata a legérdekesebb, legizgalmasabb. Hogyan lehet a mindennapi együttlétben meglelni az egymásra találás csodáját, egyedi-egyszeriségét. Múlандóságát, sérülékenységét, s mégis feloldhatatlan, végzetes azonosulását. Ahol ilyen sorokat találunk, mint az *Egymás mellett parázsliban*:

„külön gyökér és külön korona,
se közelebb, se távolabb soha,
egyformán élünk s egy halálba tartunk.” – nos, ott már elnémul szó.

A szerelem-szövetség lázas etapjai váltakoznak előttünk, az extatikus egymásba olvadás a kétellyel, az eltávolodással: „kint zárt, bent üreges az éjszaka, / alszunk benne, mint két külön egész, /s ismét egymásba nyit az ébredés” (*Aztán bezárulsz*). Akár édeskés idillnek is tűnhetne mindez, mégsem az. Mert a kétely és szorongás – az elmúlás árnyai – számtalan módon átszövik, átítatják ezt a körbe ölelt, kibélelt, otthonossá élt kisvilágot. „Illeszkedés nélkül nincs széthullás” – írja egy helyütt. Vagy másutt: „kettészakad, / mi együtt volt elébb, és megtagad, / ismét nem kell neki, csak önmaga”. A külső (és belső) démonok is itt tanyáznak, áldozataikra lesve: „s miniatűr a lenti / pokol, a sűrű fű magába rejti a szörnyeket. Ki vagy te? Ki vagyok?”

A kertnek és birtokosainak azonban van egy nagyobb gazdája is, akiről így ír a költő: „együtt feküdtünk, két külön darabban, / akár két alkatrész Isten kezében...”. Ennek a viszonynak (talán bizarrnak tűnő) verse a *Szonett egy tubus fogkrémről*. „Tárgya vagyok Istennek, s néha társa... egyszer-egeter szeret, s mindig haragszik, / de vigyáz rám, és éjjel velem alszik...” A kötetet áthatja a transzcendencia, a megváltás (megváltódás) gondolata. A figyelem a fentről sugárzó üzenetre. Persze, ez a viszony nem alárendeltséget, fejet hajtó alázatot jelent, hanem a magyar költészetben nem szokatlan, egyenrangúságra törekvő, vitázó, perlekedő magatartást, de legfőképpen azt: Istennek is szüksége van ránk. A *Közhely Istennel, tücsökkel*ben olvasható:

„s akár egy szív, már én is csak ütök
megint s megint, mert ettől él az Isten,
hogy foghat minket, más értelme nincsen.”

Markó Béla valóban talált néhány meghökkentő, eredeti (teológiai) megközelítést a megszokott bibliai fordulatokhoz. Az *Azóta is* arról a gyengeségről, manipulálhatóságról beszél, amely – Jézus elgyötörtsége miatt – nem nyilvánulhatott meg. Mert ha igen, valószínű, ő is Barabbást kiáltott volna („kétségbeesve felnéz Jézus, tátog: / Hát Barabbás! Barabbást válasszátok”). Az *Amit ígértél* pedig a megváltás elmaradásáért szurkolókat ostorozza, akik abban bíztak: Jézusban nem lesz kitérés, s megdöbbenően hatott eltökéltsége: „se visszatáncolás, / se szószegés, mind arra várt pedig, / hogy meggondolod magad reggelig”. A *Szikrázás* a kertek kertjének állít emléket, a Gecsemáné-kertnek, ahol Jézus „gyümölcsök gyümölcséként” összetört Isten markában, az öröklét áldozataként. De ezen kívül is, a versek metafora-készletét is áthatja a bibliai ihletés: „A fák között ide-oda lengő, / hatalmas, tépett Veronika-kendő”, másutt: „Jézus lehull, mint a lomb, s ott marad”, vagy: „Jézus hallgat, elmúlt a vacsora”.

Érdemes még a kötet címadó versére tekinteni. A *Tulajdonképpen minden* – nyilván több értelmet hordoz. Valami teljességre utal, amit a Kert lakói átélnek, kozmikus lényként, szerelmes társként, Isten teremtményeként. A költő szonett-világa ezt a teljességet bontja finom, apró, mikroképekből álló részletekre, állítja ezerszínű fénytörésbe. Nehéz nem megilletődni e versek panteisztikus áhítatán. S néha oldja ezt a súlyos, visszafogott erotikától sem mentes, grandiózus vallomást, hogy a költő (olykor) kívülről szemléli ezt az egészet. A távolságtartás tárgyilagosságával. S megcsillan a humora is, például a *Macskaszonett*ben vagy a már említett *Szonett egy tubus fogkrémről*ben. A *Kering az égi kép* a kis és nagy univerzum „párhuzamát” fogalmazza meg:

„Kering az égi kép, ragyog s halott,
de élő, romló másolata kertem,
s ebben a tízlépcsényi végtelenben
egymáshoz érnek hulló csillagok...”

Ebben a „tízlépcsényi végtelenben” lejátszódik a természet és az ember drámája: hullása és felemelkedése, a valóság spirituális szférába való transzponálása. A szonett zártsága képes kinyílni, tág asszociációs jelentéssíkokat beszáguldani, és végül visszatérni a kiinduló pontra. A helyzet, amelyről szinte napi tudósításokat kapunk: „beüzetés” egy modern Éden(kert)be, ahol a létértelmezés origója rejtőzik. Ennek az élmények az újra és újrafelfedezése és átnyújtása az olvasónak, valódi, átélhető líra, s nem mellesleg: poétikai bravúr. Markó Béla, a költő visszatért... S nem is akármilyen teljesítménnyel!

(Bookart Kiadó, Csíkszereda, 2010.)